

dve istine em m. sioran

»Čas zatvaranja je odzvonio u vrtovima Zapada«.

Siril KONOLI

Po legendi gnostičke inspiracije, odigrala se bitka na nebu između andela, u kojoj su pristalice Mihaila pobedile pristalice Aždajine. Andeli koji su se, neodlučeni, zadovoljili da gledaju, bili su prognavi na Zemlju da bi na njoj izvršili izbor na koji nisu mogli da se odluče gore, izbor utoliko teži što nisu odnosili nikakvo sećanje na bitku, a još manje na svoj dvosmislen stav.

Tako bi pokretanje istorije imalo za uzrok neodlučnost, i čovek bi proizlazio iz izvornog kolebanja, iz nesposobnosti u kojoj je bio, pre svog izgona, da se odluči. Bačen na Zemlju da bi naučio da izabere bliće osuđen na čin, na pustolovinu, i biće u tome sposoban samo u meri u kojoj bude ugušio u sebi gledaoca. Pošto jedino nebo dozvoljava da izvesne tačke neutralnost, istorija, će se ukazati sasvim napako, kao kažnjavanje onih koji, pre nego što su se ovapltili, nisu nalazili nikakav razlog da se priključe jednom od tabora. Shvatamo zašto se ljudska bića tako žure da prihvate uzrok, da se sastave, da se okupe oko istine. Oko koje vrste istine?

U poznom budizmu, posebno u školi Madyamika, naglasak je stavljen na korenitu suprotnost između prave istine ili *paramartha*, koja je svojina oslobođenog, i bilo koje istine ili *samvriti*, »zakriljene« istine, tačnije »prevarne istine«, povlastice ili prokletstva ne-oslobođenog.

Prava istina, koja preuzima sve rizike, podrazumevajući tu i onaj poricanja svake istine i same ideje istine, preimutstvo je nedelujućeg, onog koji se rešeno smešta van sfere činova i za koga se računa samo osvojenje (naglo ili metodično, svejedno je) nesuštvenosti, osvojenje koje se ne propraća nikakvom osećanjem frustracije, sasvim suprotno, jer otvaranje na nestvarnost podrazumeva tajanstveno obogaćenje. Istorija će biti za njega ružan san, s kojim će se pomiriti, pošto, isto tako, niko nije sposoban da ima košmare koje bi želeo.

Da bi se uhvatila suština istorijskog procesa ili, bolje, njegov nedostatak suštine, svakako je potrebno da se damo uveriti da su sve istine koje nosi prevarne istine, a one su takve jer pripisuju sopstvenu prirodu onome što je ne poseduje, suštinu onome što ne bi moglo da je ima. Teorija o dvostrukoj istini omogućava da se razazna mesto što ga zauzima, na levestici nestvarnosti, istorija, zabludila apotezoa, raj mesečara, pomaćenje u pokretu. Istину govoreći, njoj ne nedostaje u potpunosti bit, pošto je ona bit obmane, ključ svega što zasplopljuje, svega što pomaže da se živi u vremenu.

Sarvakarmaphalyatya. . . Pošto sam, na listu papira, napisao velikim slovima ovu omadljavajuću reč, okačio sam je, pre mnogo godina, na zid svoje sobe, tako da mogu da je posmatram u toku dana. Ostala je tamo mesecima, potom sa je na kraju skinuo, pošto sam primetio da sam se sve više i više vezivao za njenu madiju, a sve manje i manje za njen sadržaj. Ipak, ono što ona znači: *odvajanje od ploda čina*, jeste od takve važnosti da onaj koji bi se njome istorijski prožeо, ne bi više ništa imao da izvršava, jer bi došao do jedine krajnosti koja vredi, do prave istine, koja poništava sve ostale, obznanjene kao prazne, i nje same prazne, uostalom – ali praznine svesne sebe same. Zamislite dodatno polmanje, još korak ka budenju, i onaj koji će ga učiniti bliće još samo nesvrstiva sablast.

Kada se dirlnuo u tui graničnu istinu, počinje se bedno izgledati u povesti, koja se stapa sa sveukupnošću *prevarnih* istina, dinamičnih istina čiji je, kao što i treba, princip iluzije. Probudeni, izvedeni, izvedeni iz zablude, neizbežno slablji, ne mogu da budu središte dogadaja iz razloga što su nazrelli njihovu ništavnost. Interferencija dveju istina plodna je za budenje, ali kobna za čin. Ona označava početak pucanja, koliko za pojedinca, toliko i za civilizaciju, ili čak za rasu.

Pre budenja, prolazi se kroz sate euforije, takve kakve bi upoznao pljani andeo. Ali posle zloupotrebe iluzije dolazi zasićenost. Probudeni je odvojen od svega, on je eks-fanatik u pravom smislu reči, koji više ne može da podnese teret himera, bilo da su privlačne ili smešne. On je od njih tako udaljen da ne razumeo kojom je zabludom mogao njima da se zanese. Zahvaljujući njima, bio je zabilstao i bio se potvrdio. Sada, njegova prošlost, kao i njegova budućnost, izgleda mu jedva zamisliva. Pročerđao je svoju suštinu poput naroda koji se, prepustošen demonu pokretljivosti, sviše brzo razvijaju, i koji, upornim uništavanjem idola, završavaju time što ih više nemaju u zalihi. Šaron je beležio da je u deset godina u Firenci bilo više vrenja i više nemira nego u pet stotina godina u Grizonima, i zaključivao je iz toga da zajednica može da opstane samo ako se postigne da *legne* duh.

Prastara društva trajala su tako dugo zato što nisu znala da želju da uvide novo i da padaju ničice uvek pred drugim kipovima. Kada ih se menja sa svakom generacijom, ne treba se nadati istorijskoj dugovečnosti. Antička Grčka i moderna Evropa jesu obrasci civilizacija pogodenih preranom smrću usled pohlepe za preobražajem i preteranom konzumacijom bogova i zamena za bogove. Nekadašnja Kina i Egipt utonuli su za vreme hiljada godina u vellčanstvenu sklerozu. Isto tako afrička društva, pre dodira sa Zapanom. I ona su takođe ugrožena zato što su usvojila drugi ritam. Pošto su izgubila monopol nad strogacijom, sve više se komešaju i neizbežno će se stropoštati, kao i njihovi uzori, kao i one grozničave civilizacije, nesposobne da istraju više od desetak vekova. U budućnosti, narodi koji će dospeti do hegemonije, uživaće je još manje: usporenju istoriju neumitno je zamenila zadihna istorija. Kako ne žaliti za faraonima i njihovim kineskim *kolegama*!

Institucije, društva, civilizacije razlikuju se u trajanju i u značenju, iako su potčinjeni zakonu koji hoće da nesavladivi poticaj, činilac njihova uspona, oslabi i urazumi se posle izvesnog vremena, pošto dekadencija odgovara popuštanju onog proizvođača snage koji je pomaram. Pored perioda ekspanzije, u stvari mahnitosti, periodi zaslaska čine se razumnim, i to jesu, čak su to suviše – što ih čini gotovo jednakom kobnim kao i druge.

Narod koji se ostvario, koji je potrošio svoje talente i koji je do kraja iskoristio izvore svoga genija, spašta ovaj uspeh ne dajući posle više ništa.

On je izvršio svoju dužnost, on teži da životari, ali, na svoju nesreću, neće imati za to prostora. Kada su Rimljani – ili ono što je od njih ostajalo – hteli da otpočinu, Varvari su se u celini pokrenuli. Čitamo u nekom priručniku o invazijama da su Germani, koji su služili u armiji i u administraciji Carstva, uzimali sredine V veka latinska imena. Počev od tog trenutka, germansko ime postalo je obavezno. Iscrpljeni gospodari, u uzmaku na svim područjima, nisu više ulivali strah ni poštovanje. Čemu se zvati kao oni »Kobna uspavanost svuda je vladala« – primećivao je Salvijen, najstroži kritičar antičkog raspada u njegovom poslednjem stepenu.

U metrou, jedne večeri, pažljivo sam gledao oko sebe: svi smo bili došli s drugog mesta... Među nama, ipak, dva ili tri lika *odavde*, zbrunjene siluete koje su izgledale da mole oproštaj što su tu. Isti prizor u Londonu.

Seobe, danas, ne vrše se više zbijenim premeštanjima nego neprekidnim infiltracijama: malo-pomalo, uvlači se među »urođenike«, suviše beživotne i suviše otmene da bi se još spuštili do ideje o »teritoriji«. Posle hiljadu godina budnosti, otvaraju se vrata... . Kada pomislimo na druga super-ništva između Francuza i Engleza, potom između Francuza i Nemaca, reklo bi se da su svi oni, uzajamno se slabeći, imali za zadatku samo da ubrzaju čas zajedničke propasti, kako bi drugi ljudski primerci došli da preuzmu smenu. Kao i stara, nova *Volkewanderung* izazvane etničku zbruku čije faze ne možemo jasno predviđati. Pred ovim licima koja tako odudaraju, ideja o bar malo homogenoj zajednici nezamisliva je. Čak i mogućnost tako raznorodnog mnoštva sugerira da na prostoru što ga ono zauzima nije više postojala, kod staroselaca, želja da se zadrži makar samo senka identiteta. U Rimu, u III veku naše ere, na milion stanovnika bilo je samo šezdeset hiljada pravih Latina. Čim je jedan narod srećno okončao istorijsku ideju koju je imao za misiju da ovaploti, on više nema nikakav motiv da sačuva svoju različitost, da neguje svoju jedinstvenost, da spase svoje crte usred haosa lica.

Pošto su upravljali obema hemisferama, Zapadnjaci su u putu da postanu predmet njihova podsmeha: pretanjene utvare, svršeci rase u pravom smislu izraza, osuđeni na sudbinu parija, klonulih i militativnih robova, kojih će možda da izbegnu Rusi, ti *poslednji* Beli. To znači da oni još imaju oholost, taj pokretač, ne, tu *pobudu* istorije. Kada je nacija više nema i kada prestaje da se smatra uzrokom ili opravdanjem univerzuma, ona samu sebe isključuje iz postojanja. Ona je shvatila – na svoju sreću ili svoju nesreću, zavisno od čije optike. Ako baca u očajanje ambicioznog, ona fascinira, zauzvrat, meditativca malčice izopachenog. Nacije koje su opasno odmakle, jedine zaslužuju da se za njih zanimaju, naročito kada održavamo nejasne odnose s Vremenom i kada se okrećemo oko Klio iz potrebe da se kaznimo, da se bližujemo. Uostalom, to je ona potreba koja podstiče na poduhvate, na velike kao i na nebeznačajne. Svako od nas radi *protiv* svojih interesa: mi ih nismo svesni dok god delujemo, ali neka se ispiši bilo koje razdoblje, i videće se da se svet uskomešava i da se žrtvuje gotovo uvek za mogućeg ili obznanjenog neprijatelja: ljudi revolucije za Bonapartu, Bonapartu za Burbone, Burboni za Orlean... Da li bi istorija inspirisala samo podsmevanje i neće li biti da ima cilj? Da, ona ih ima više od jednoga, ima ih čak mnogo, ali ih dostiže s *nacilja*. Pojava je opšte proverila. Ostvaruje se opreka onoga što se tražilo, napreduje se u susret lepoj laži koju smo sebi ponudili; odakle i zanimljivost biografija, najmanje dosadnih od sumnjivih čanrova. *Volja* nikada nikoga nije poslužila: ono najspornešo što smo proizveli jeste ono dočega smo najviši držali, ono zbog čega smo nametnuli sebi najviše lišavanja. To je istinito o piscu jednako kao i o osvajaču, o bilo kome, u stvari. Kraj bilo koga poziva na isto toliko razmišljanja kao i kraj carstva ili kraj samog čoveka, tako gordog što je dostigao uspravan položaj i tako zabrinutog što ga gubi, što se vraća na svoj početni izgled, sve u svemu, što okončava svoju životnu putanju kao što ju je i započeo: povljen i maljav. Nad svakim bicim visi pretinja da nazaduje ka svom polazištu (kao da bi da ilustruje nekorisnost svoga puta, svakog puta), i onaj koji uspe da joj izmakne ostavlja utisak da izbegava dužnost, da odbija da igra igru pronalazeći sebi način da propadne, koji je preko mera paradoksalan.

Uloga perioda zalaška jeste da ogoli civilizaciju, da joj skine masku, da je liši njenih čarolija i nadmenosti vezane za njena ostvarenja. Tako će ona moći da razazna što je vredela i šta vredi, što je bilo iluzorno u njenum naporima i njenum grčenjima. U meri u kojoj će se odvojiti od fikcija koje su osigurale njen ugled, ona će učiniti značajan korak ka spoznaju... ka izlasku iz zablude, ka opštem budenju, kobno unapređenje koje će da je bací izvan istorije, osim ako nije probudena prosti zato što je prestala da u njoj bude prisutna i da se u njoj odlikuje. Univerzalizacija budenja, plod svesnosti, koja je i sama plod negriženosti odraza, znak je emancipacije u poretku duha i kapitulacije u onom činova, upravo u onom istorije, koja se svodi na utvrđivanje propasti: čim upravimo svoje poglede na nju, u položaju smo preneraženog gledaoca. Nehotična korelacija koju utvrđujemo između *istorije i smisla*, jeste savršen obrazac prevarene istine. Istorija sadržava, ako hoćemo, smisao, ali taj smisao je dovodi u pitanje, poriče je u svakom trenutku, i čini je, na taj način, privlačnom i zlokobnom, bedenom i veličanstvenom, ukratko, neumoljivo obeshabrujućom. Ko bi je shvatao ozbiljno da nije puš degradacije? I sama činjenica da se njome bavimo mnogo govorii o onom što ona jeste, pošto je, po Ervinu Rajsneru, svest koja se o njoj ima simptom kraja vremena (*Geschichtsbewusstsein ist Symptom der Endzeit*). Ne može se, naime, biti opsednut istorijom a da se ne padne u opsednutost njenim zaključenjem. Teolog razmišlja o događajima imajući u vidu Poslednji sud; nespokojni (ili prorok) imajući u vidu manje bogat, ali isto tako važan dekor. I jedan i drugi očekuju veliku nevolju sličnu onoj koju su Delavar Indijanci projektovali u prošlost, i za vreme koje su, po njihovim predanjima, molili od užasa ne samo ljudi nego i životinje. A spokojni periodi? primetiće se. Oni neporecivo postoje, iako je spokojnost jedino blistav košmar, jedino *uspela* kalvarija.

Nemoguće je prihvati s nekim da je tragično sudska pojedinka a nikako istorije. Daleko od toga da mu izmice, ona mu je podvrgnuta i njime je obeležena još više nego sam tragični junak, pošto se način na koji će se okrenuti nalazi u središtu radoznalosti koju izaziva. Strasno se zanimamo za nju, jer nagonski znamo kakva je iznenadenja vrebaju, i kakav divan izlaz nudi pojemanju... Za obaveštenu duh, ona, međutim, ne dodaje mnogo nerešivome, izvornoj bezizlaznosti. Kao i tragedija, ona ništa ne rešava, jer ničeg nema za rešavanje. Uvek se iz poremećenosti uhodi budućnost. Šteta što se ne može disati kao da su događaji, u svojoj sveukupnosti, bili zaustav-

jeni! Svaki put kada se pomalo preterano istaknu, obuzeti smo nastupom determinizma, fatalističke jarosti. Slobodnom voljom objašnjava se jedino površina istorije, prividnosti kojima se zaodeva, njene spolašnje varljivosti, ali ne i dubine, stvarni tok, koji zadržava uprkos svemu, sumućući, naime, tajanstven karakter. Ostajemo zapunjani što Hanibal, posle Kane, nije narušio na Rim. Da je to učinio, danas bismo se hvalili da potičemo od Kartagijanaca. Podražati to da čud, slučaj, znači pojedinc, ne igraju nikakvu ulogu, jeste glupost. Međutim, svaki put kada zamislimo nastajanje u njegovoj sveukupnosti, presuda iz Mahabharate vraća se nepromjenjivo u duh: »Čvor sudbine ne može biti razvezan; ništa na ovom svetu nije posledica naših članova.«

Zrtve dvostrukе općinjenosti, rastrzane između dve istine, osuđeni da ne možemo da izaberemo jednu osim da bismo odmah žalili za drugom, suviše smo pronicljivi da ne bismo bili oni kojima nedostaje hrabrost, oni koji su se povratili i od iluzije i od odsustva iluzije, bliski u tome Ransenu koji je, zatočenik svoje prošlosti, posvetio svoju pustinjačku egzistenciju polemljanju s onima koje je napustio, s autorima pamfleta koji su dovodili u sumnju iskrenost njegovih obraćenja i ispravnost njegovih poduhvata, pokazujući time da je bilo lakše reformisati red Trapista nego se ne obazirati na vek. Slično, ništa lakše nego prokazati istoriju; ništa, zauzvrat, mučnije nego od nje se otrgnuti, kada je ona ta iz koje se pomališamo i kada ne dà da se na nju zaboravi. Ona je prepreka krajnjem otkrovenju, smetnja koju uspevamo da uklonimo jedino ako smo zapazili ništavnost svakog događaja, izuzev onog što ga predstavlja samo to zapažanje, i zahvaljujući kojem dopiremo na trenutke do prave istine, to jest do pobede nad svim istinama. Tada

i shvatamo reč Momsenovu: »istoričar mora da bude kao bog, mora da voli sve i svakog, čak i davola.« Drugim rečima, prestati davati prvenstvo, vežbati se u odsustvu, u obavezi da se ne bude više ništa. Dozvoljeno je predstaviti sebi oslobođenoga kao istoričara naglo pogoden bezvremenošću.

Nemamo izbora, osim između zagušljivih istina i spasonosnih podvala. Jedino istine koje ne dozvoljavaju da se živi zasljužuju ime istina. Superiorne zahtevima živog stvora, one se ne udostojavaju da budu naši sačešnici. To su »neljudske« istine, istine bunila, i koje odbacujemo jer nikao ne može da se liši oslonaca prerašenih u sloganе ili u bogove. Ono što je učveljuće, to je videti da su, u svakom dobu, ikonoklasti i nazovi takvi oni koji im najviše pribegavaju. Antički svet je morao biti zaista pogoden jer je imao potrebu za protivredstvom jednakom zastražujućim kao ono koje će da mu dà hrišćanstvo. Moderni svet je to u istoj meri, ako o tome sudimo po lekovima od kojih čeka čuda. Epikur, najmanje fanatik od mudraca, bio je veliki gubilac onda, kao što je to i danas. Obuzeti smo čudenjem i čak užasom kada čujemo lude kako govore o tome da se oslobodi čovek. Kako bi robovi oslobodili Roba? I kako verovati da istorija – povorka prezira – može još dugo da se vuče? Čas zatvaranja uskoro će da zazvoni u vrtovima sa svih strana.

Prevod s francuskog

G. Stojković

Prevedeno iz: »La nouvelle revue française«, n°293, Paris 1977.

opuštenost

martin hajdeger

Prvo što u svom rodnom gradu mogu javno izreći može biti samo reč zahvalnosti.

zahvaljujem zavičaju na svemu što mi je dao na ovom dugom putu. Ono do čega se ovo dato sastoji, pokušao sam da predočim na onih nekoliko stranica, koje su se, pod naslovom *Poljski put*, prvi put pojavile 1949. godine u spomenici povodom stogodišnjice smrti Konradina Krojcera. Zahvaljujem gospodinu gradonačelniku Šileu na njegovom sručnom pozdravu. Ali posebno se još zahvaljujem na lepom zaduženju da na današnjoj svečanosti održim ovaj spomen-govor.

Poštovani gosti!

Dragi zemljaci!

Skupili smo se zbog svečanosti u spomen našem zemljaku, kompozitoru Kanradinu Krojcercu. Ako treba da slavimo nekog od onih ijudi koji su predodređeni da nešto stvaraju, tada pre svega važi da njegovo delo verodostojno cerimo. U slučaju jednog muzičara, to se događa tako da delo njegove umetnosti ozvučavamo. Iz dela Konradina Krojcera u ovom času odzvajuju pesma i hor, opera i kamerna muzika. U ovim zvucima sam umetnik je tu; jer prisustvo majstora u delu jeste jedino istinito prisustvo. Ukoliko je neko veći majstor, utoliko jašnije nastaje njegova ličnost iz dela.

Muzičari i pevači koji sudeluju na današnjoj svečanosti, daju garantiju da će u ovom času delo Konradina Krojcera zazvučati za nas.

All da li je svečanost samim tim spomen-svečanost? Jednoj spomen-svečanosti (*Gedenkfeler*) ipak pripada da mi mislimo (*denken*). Samo, šta mi, prilikom spomen-svečanosti koja se odnosi na jednog kompozitora, treba da mislimo i govorimo? Ne pokazuje li muzika, time što već kroz same zvuke svojih tonova »govori«, da običan jezik, jezik reči ne dopušta? Tako se kaže. Pa ipak, ostaje pitanje: da li je svečanost kroz sviranje i pevanje već spomen-svečanost, svečanost pri kojoj mi mislimo? Verovatno nije. Zbog toga je organizator u program i stavio »spomen-govor« (*Gedenkrede*). On bi trebalo da nam pripomogne u tome da naročito na kompozitora koga slavimo i na njegovu delo mislimo. Tako bi spominjanje (*Andertenken*) postalo živo čim bismo povest života Konradina Krojcera ponovo napisali, a njegova dela prebrojali i popisali. Kroz jednu takvu priču mogli bismo saznati štošta veselo i tužno, poučno i primerno. Ipak, u osnovi, mi jedva dopuštamo da se takvim govorom i zabavljimo. Uopšte nije nužno da pri slušanju jedne takve priče mislimo, tj. mislimo na nešto što se na svakog pojedinca u njegovoj bili neposredno i neprekidno odnosi. Zbog toga čak ni spomen-govor ne pruža nikakvo jemstvo za to da mi pri spomen-svečanosti mislimo.

Nemojmo se zavaravati. Svi mi, uzimajući u obzir i one koji, u neku ruku, misle po profesiji, često smo već dovoljno siromašni mislima; svi smo, isuviše lako, bez misli. Bez-mislenost je tajanstveni gost, koji u današnjem svetu posvuda izlazi i ulazi. Jer, danas se sve i svašta na najbrži i najjeftiniji način uzima k znanju i takođe u istom tenu brzo zaboravlja. Tako i skupovi siede jedan za drugim. Spomen-svečanosti postaju sve siromašnije mislima. Spomen-svečanost i bez-mislenost (*Gedankenlosigkeit*) se jednodušno nalaze zajedno.

Ipak, dok smo bez-misli, našu sposobnost za mišljenje, u stvari, ne napuštamo. Potreblja nam je, čak neophodna, naravno, na jedan naročit način, nelme, tako da u bez-mislenosti našu sposobnost mišljenja ostavljamo ugarenom. Međutim, ugareno može biti samo ono što u sebi ima temelj za rastenje, kao što je npr. oranica. Auto-put, na kojem ništa ne raste, ne može u isto vreme biti i ugaren polje. Isto kao što mi samo stoga možemo postati glavi jer smo oni koji slušaju, isto kao što smo zbog toga stari, jer smo bili mlađi, tako možemo samo zbog toga postati siromašni mislima ili potpuno biti bez misli, jer čovek u temelju svog bića poseduje sposobnost za mišljenje, »duh i razum«, i mišljenju je prirađen. Samo ono možemo izgubiti, ili, kako se kaže, može postati izgubljeno, što, s našim znanjem ili bez njega, posedujemo.

Povećavajući bez-mislenost temelji se otuda na procesu koji živi u najunutrašnijoj srži današnjeg čoveka: današnji čovek je u bekstvu od mišljenja. Ovo bekstvo od mišljenja je temelj za bez-mislenost. Ovom bekstvu od mišljenja pripada, pak, da ga čovek niti vidi, niti priznaje. Današnji čovek

će ovo bekstvo od mišljenja, štaviše, kategorički poricati. On će suprotno tvrditi. On će reći – i to s punim pravom – u nijednom dobu se nije tako daleko planiralo, tako višestruko ispitivalo, tako strasno istraživalo, kao danas. Sigurno. Ova upotreba pronicljivosti i premišljenja ima svoje velike koristi. Takvo mišljenje ostaje neophodno. Ali, pri tom, takođe, ostaje da to jeste mišljenje naročite vrste.

Njegova osobitost se sastoji u tome da mi, kada planiramo, istražimo i kada neko pred-uzeće pripremamo, uvek računamo s datim uslovima. Uzmimo ih u obzir iz proračunate namere, zbog određenih ciljeva. Unapred računamo na određene uspehe. Ova računanje karakteriše sve planiranje i istražujuće mišljenje. Takvo mišljenje ostaje čak i onda neko računajuće i istražujuće mišljenje. Kompjutere ne operiše brojevima i nikakve mašine za brojanje i nikakve kompjutere ne stavlja u pokret. Računajuće mišljenje kalkuliše. Ono kalkuliše sa stalno novim, sa uvek izgledima bogatijim i, istovremeno, jeftinijim mogućnostima. Računajuće mišljenje brza s jedne šanse na sledeću. Računajuće mišljenje nikad ne miruje, ne dolazi k sebi. Računajuće mišljenje nije s-misleno mišljenje, nije mišljenje koje misli smisao koji svime što jeste upravlja.

Tako, dakle, ima dve vrste mišljenja, koja su oba, svako na svoj način, dozvoljena i nužna: računajuće mišljenje i smisleno razmišljanje.

Baš na ovo razmišljanje mi mislimo kada kažemo da je današnjo čovek u bekstvu od – mišljenja. Samo, tako se prigovara, samo razmišljanje ipak lebdi oko istine ne videći je. Ono gubi tlo. Ono ne vredi ništa za savladavanje tekućeg posla. Ono ne sakuplja ništa za sprovođenje prakse.

I kaže se, na kraju, da samo ovo razmišljanje, istražujuće s-mislenost, za občan razum jest – Isuviše »visoko«. U ovom izgovoru je samo jedno tačno; da smisleno mišljenje o sebi daje isto tako malo kao i računajuće mišljenje. Smisleno mišljenje iziskuje veći napor. Ono zahteva duže vežbanje. Ono potrebuje još finiju brižljivost nego bilo koji drugi pravu ručni rad. Ono, pak, mora takođe moći da čeka, kao seljak dok letinu rada i zri.

S druge strane, svako može na svoj način i u svojim granicama pratiti puteve razmišljanja. Zašto? Zato što je čovek *misleće*, tj. *s-misleno* biće. Tako, onda, pri razmišljanju, ni u kom slučaju ne trebamo »u vis«. Dovoljno je ako pri bliskom ostanemo iako se onog najbližeg sećamo: onog što nas se, svakog posebno, ovde i sada, tice; ovde: na ovom komadu rodne zemlje; sada: u sadašnjem trenutku sveta.

Šta nam predočava ova svečanost, u slučaju da smo spremni da se sećamo? U ovom slučaju, obraćamo pažnju na to da je iz tla zavičaja uspeo jedno delo umetnosti. Sledimo li ovu jednostavnu činjenicu, onda moramo odmah pomisliti na to da je švapsko tlo u planirajuće ko20,7seb

I preprošlog veku izrodilo velike pesničke i misličke. Promislimo li ovo dalje, tada se odmah pokazuje: srednja Nemačka je na isti način jedno takvo tlo, istočna Pruska, Slezija i Bohemia takođe.

Postajemo zamišljeni i pitamo: ne pripada li svakom stvaranju nekog pravog dela ukorenjenost u tlu zavičaja? Johan Peter Hebel je jednom napisao: »Mi smo blijeke koje – priznali to rado ili ne – korenjem u zemlji moraju stajati, da bi u eternu cvetale i plodove mogli donositi« (Dela, izd. Altwegg, III. S. 314).

Pesničke hoće reći: gde jedno stvarno srećno i zdravo delo ljudi treba da uspeva, mora čovek imati mogućnost da se iz dubine zavičajnog tla u petar izdigne. Etar ovde znači: slobodan vazduh visokog neba, otvoreno područje duha.

Postajemo još zamišljeniji i pitamo: šta je s onim što Johan Peter Hebel kaže? Postoji li još onaj miran život između zemlje i neba? Vlada li još smisleni duh zemljom? Postoji li još ukorenjavajući zavičaj, na čijem tlu čovek večno stoji, tj. jeste zavičajan?

Mnogo je nemačkih ljudi izgubilo svoj zavičaj, mnogi su morali da napuste svoja sela i gradove, mnogi su sa svog zavičajnog tla bili proganjeni. Bezbroj drugih, kojima je zavičaj ostao spasan, isto se seli, dospeva u metež velikih gradova, mora da se u samoci industrijskih oblasti naseli. Oni su starom zavičaju otuđeni. A oni koji su u zavičaju ostali? Mnogostruko su oni bezavičajniji od onih iz zavičaja proganjenih. Satima i danima su oni potčinjeni radio i televizijskim aparatima. Nedeljama, odnosili ih film u neuobičajene, često samo obične predstave, koje lažno predstavljaju jedan svet koji nije svet. Svuda su »Ilustrovane novine« nadohvat ruke. Sve ovi čime moderni tehnički instrumenti za informisanje ljudi privlače, napadaju, proganjaju – sve je ovo čoveku danas već mnogo bliže nego vlastita njiva oko kuće, bliže od neba nad zemljom, bliže od prolaska dana i noći, bliže od običaja i načinka na selu, bliže od predaje zavičajnog sveta.